

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

Xalqaro ilmiy jurnal

Samarqand-2023

ISSN 2992-9229

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

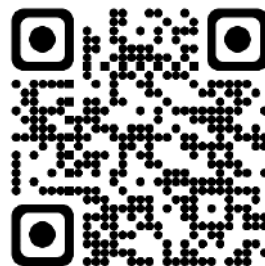
“TURKOLOGICAL RESEARCH” INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Xalqaro ilmiy jurnal SamDU Kengashining majlisida muhokama qilinib, nashrga tavsiya etilgan (2023-yil 25-aprel, 11-sonli qarori)

Jurnal rasmiy sayti: <https://turkologiya.samdu.uz/>

SAMARQAND – 2023

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “TURKOLOGICAL RESEARCH”
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Bosh muharrir:	Bosh muharrir o‘rinbosari:
<p>Juliboy ELTAZAROV <i>f.f.d., professor (O‘zbekiston)</i></p>	<p>Roxila RUZMANOVA <i>f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)</i></p>
TAHRIRIYAT KENGASHI:	
<p>Rustam XALMURADOV – t.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti rektori (O‘zbekiston); Hakim XUSHVAQTOV – f.m.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston); Akmal AHATOV – t.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti xalqaro hamkorlik bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston); Muslihiddin MUHIDDINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Ibodulla MIRZAYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Shuhrat SIROJIDDINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Suyun KARIMOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Murodqosim ABDIYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Shavkat HASANOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Azamat PARDAYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Musa YULDASHEV – f.f.n., professor (O‘zbekiston); Dilfuza DJURAKULOVA – t.f.n., dotsent (O‘zbekiston);</p>	<p>Aftondil ERKINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Qosimjon SODIQOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Hamidulla DADABOYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Ma‘rufjon YO‘LDOSHEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Jabbor ESHONQUL – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Muhabbat QURBONOVA – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Mardon BOLTAYEV – dotsent (O‘zbekiston); Ali AKAR – f.f.d., professor (Turkiya); Abdusalom ARVASH – f.f.d., professor (Turkiya); Funda TOPRAK – f.f.d., professor (Turkiya); Musa Shamil YUKSEL – f.f.d., professor (Turkiya); Temur KOJAO‘G‘LI – f.f.d., professor (AQSH); Hayrunnisa ALAN – f.f.d., professor (Turkiya); Varis CHAKAN – f.f.d., professor (Turkiya); Almaz ULVI – f.f.d., professor (Ozarbayjon). Dilshod XURSANOV – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Shahnoza XUSHMURODOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Dinara ISLAMOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Mas‘ul muharrir: PhD Zokir BAYNAZAROV (O‘zbekiston) Texnik xodim: Raxmatulla SHOKIROV (O‘zbekiston)</p>

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Главный редактор:

Заместитель главного редактора:

Жулибой ЭЛТАЗАРОВ

д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Рохила РУЗМАНОВА

к.ф.н., доцент (Узбекистан)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Рустам ХАЛМУРАДОВ – д.т.н., профессор,
ректор Самаркандского государственного
университета имени Ш.Рашидова
(Узбекистан);

Хаким ХУШВАКТОВ – д.ф.м.н., профессор,
проректор по научной работе и инновациям
Самаркандского государственного
университета имени Ш.Рашидова
(Узбекистан);

Акмал АХАТОВ – д.т.н., профессор,
проректор по международному
сотрудничеству Самаркандского
государственного университета имени
Ш.Рашидова (Узбекистан);

Муслихиддин МУХИДДИНОВ – д.ф.н.,
профессор (Узбекистан);

Ибодулла МИРЗАЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Шухрат СИРОЖИДДИНОВ – д.ф.н.,
профессор (Узбекистан);

Суюн КАРИМОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Муродкасым АБДИЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Шавкат ХАСАНОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Азамат ПАРДАЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Муса ЮЛДАШЕВ – к.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Дилфуза ДЖУРАКУЛОВА – к.и.н., доцент
(Узбекистан);

Афгондил ЭРКИНОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Касимжон СОДИКОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Хамидулла ДАДАБОЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Маруфжан ЙУЛДОШЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Джаббар ЭШАНКУЛ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Мухаббат КУРБАНОВА – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Мардон БОЛТАЕВ – доцент (Узбекистан);

Али АКАР – д.ф.н., профессор (Турция);

Абдусалам АРВАШ – д.ф.н., профессор
(Турция);

Фунда ТОПРАК – д.ф.н., профессор (Турция);

Муса Шамиль ЮКСЕЛЬ – д.ф.н., профессор
(Турция);

Темур КОДЖАОГЛУ – д.ф.н., профессор
(США);

Хайрунниса АЛАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Варис ЧАКАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Алмаз УЛЬВИ – д.ф.н., профессор
(Азербайджан).

Дилшод ХУРСАНОВ – PhD, доцент
(Узбекистан);

Шахноза ХУШМУРОДОВА – PhD, доцент
(Узбекистан);

Динара ИСЛАМОВА – PhD, доцент
(Узбекистан);

Ответственный редактор: **PhD Зокир
БАЙНАЗАРОВ (Узбекистан)**

Технический персонал: **Рахматулла ШОКИРОВ
(Узбекистан)**

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Chief Editor:

Juliboy ELTAZAROV

Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan)

Deputy Chief Editor:

Rokhila RUZMANOVA

*Candi. of philol. scien., Associate Professor
(Uzbekistan)*

EDITORIAL TEAM:

Rustam KHALMURADOV – Doc. of technic. scien., Professor, Rector of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Hakim KHUSHVAKTOV – Doc. of physic. and mathematic. scien., Professor, Vice-Rector for Research and Innovation, Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Akmal AKHATOV – Doc. of technic. scien., Professor, Vice-Rector for International Cooperation of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Muslihiddin MUKHIDDINOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Ibodulla MIRZAEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Shukhrat SIROJIDDINOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Suyun KARIMOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Murodkasim ABDIEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Shavkat KHASANOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Azamat PARDAEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Musa YULDASHEV – Candi. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Dilfuza DZHURAKULOVA – Candi. of hist. scien., Associate Professor (Uzbekistan);

Aftondil ERKINOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Kasimjon SODIKOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Khamidulla DADABOEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Marufzhan YULDOSHEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Jabbar ESHANKUL – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Muhabbat KURBANOVA – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Mardon BOLTAEV – Associate Professor (Uzbekistan);

Ali AKAR – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Abdusalam ARVASH – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Funda TOPRAK – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Musa Shamil YUKSEL – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Temur KOJA OGLU – Doc. of philol. scien., Professor (USA);

Hayrunnisa ALAN – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Varis CHAKAN – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Almaz ULVI – Doc. of philol. scien., Professor (Azerbaijan).

Dilshod KHURSANOV – PhD, assoc. prof. (Uzbekistan);

Shahnoza KHUSHMURODOVA – PhD, assoc. prof. (Uzbekistan);

Dinara ISLAMOVA – PhD, assoc. prof. (Uzbekistan);

Managing editor: **PhD Zokir BAYNAZAROV** (Uzbekistan)

Technical staff: **Rakhmatulla SHOKIROV** (Uzbekistan)

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Baş Editör:

Baş Editör Yardımcısı:

Juliboy ELTAZAROV

*Filoloji Bilimleri Doktoru, Prof. Dr.
(Özbekistan)*

Rohila RUZMANOVA

Filoloji Bilimleri Adayı, Doç. Dr. (Özbekistan)

BİLİM KURULU:

Rustam HALMURADOV – Teknik bilimler doktoru, Prof. Dr., Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Rektörü (Özbekistan);

Hakim HUŞVAKTOV – Fizik ve matematik bilimleri doktoru, Prof. Dr., Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Araştırma ve İnovasyondan Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

Akmal AHATOV – Teknik bilimler doktoru, Prof. Dr., Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Uluslararası İşbirliğinden Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

Muslihiddin MUHİDDİNOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

İbodulla MİRZAYEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Şuhrat SİROCİDDİNOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Suyun KARİMOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Murodkasım ABDİYEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Şavkat HASANOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Azamat PARDAYEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Musa YULDAŞEV – Filoloji bilimleri adayı, Prof. Dr. (Özbekistan);

Dilfuza CURAKULOVA – Tarih bilimleri adayı, Doç. Dr. (Özbekistan);

Aftondil ERKİNOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Kasimcon SODİKOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Hamidulla DADABOYEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Marufcan YULDOŞEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Cabbar EŞANKUL – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Muhabbat KURBANOVA – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Mardon BOLTAYEV – Doç. Dr. (Özbekistan);

Ali AKAR – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Abdusalam ARVAŞ – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Funda TOPRAK – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Musa Şamil YÜKSEL – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Timur KOCAOĞLU – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (ABD);

Hayrunnisa ALAN – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Varis ÇAKAN – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Almaz ÜLVİ – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Azerbaycan).

Dilşod HURSAVOV – PhD. Doç. (Özbekistan);

Şahnoza HUŞMURODOVA – PhD. Doç. (Özbekistan);

Dinara İSLAMOVA – PhD. Doç. (Özbekistan);

Sorumlu Editör: **PhD Zokir BAYNAZAROV**
(Özbekistan)

Teknik Personel: **Rahmatullah ŞOKİROV**
(Özbekistan)

MUNDARIJA | CONTENT | İÇERİK | СОДЕРЖАНИЕ

TURKIY TILLAR DIALEKTOLOGIYASI

Dr.Öğr.Gör. Emrah YILMAZ

TÜRK DİLİNİN DİYALEKTAL TÜRLERİNİN TASNİFİNDE KULLANILAN SÖZ BAŞI /*y- /ÜNSÜZÜNÜN DURUMU 8

Yusupova Orziboni Sunnatovna

ADABIY TIL VA BADIY ASAR TILI XUSUSIDA 21

TURKIY XALQLARNING IJTIMOYIY-MADANIY ALOQALARI TARIXI

Mahkamoy TURSUNOVA

SAMARQAND VA ISTANBUL UNIVERSITETLARI ORASIDA HAMKORLIK VA BIRDAMLIKNING TARIXIY ILDIZLARI HAQIDA..... 27

Мусо Юлдошев

ЕВРОПА МАДАНИЯТИНИНГ РИВОЖЛАНИШИДА ҚАДИМГИ ТУРКИЙ ХАЛҚЛАРНИНГ ТУТГАН ЎРНИ 34

QIYOSIY TILSHUNOSLIK VA ADABIYOTSHUNOSLIK

Латыпов Фарит Рафгатович

ЗАПАДНО-ПРАТЮРКСКИЙ СУБСТРАТ В ГЕТО-ФРАКИЙСКОМ ТЕКСТЕ ГТР-13, СОДЕРЖАЮЩЕМ ПАТРИОТИЧЕСКИЙ ПРИЗЫВ ПРОТИВ АГРЕССИИ РИМЛЯН, В СОПОСТАВЛЕНИИ С ЛЕКСИКОЙ ЛИТЕРАТУРНЫХ УЗБЕКСКОГО И КАЗАНСКО-ТЮРКСКОГО ЯЗЫКОВ 39

Salohiy Dilorom Isomiddin-kızı, Mamatkulov Pulat

NİZAMİ VE ZAHİRİDDİN MUHAMMED BABUR'UN EDEBİ-ESTETİK İLKELERİ..... 48

TURK DUNYOSI TADQIQOTLARI

Sayalı Cəfərova

MUSA CƏLİL TATAR ƏDƏBİYYATININ GÖRKƏMLİ NÜMAYƏNDƏSİ KİMİ..... 53

Ruzmanova Roxila

TURK TILIDA YARATILGAN LUG‘ATLAR TAJRIBASIDAN 58

Kaliev N.Sh., Zhalalova A.M., PhD T.Zhurgenov

VERBALIZATION OF THE "WORLD" CONCEPTOSPHERE IN THE LANGUAGE WORLDVIEW OF THE SUMERIAN AND ANCIENT TURKIC PEOPLES 72

Aynur Cəfərova

QƏDİM QIRĞIZ DASTANI OLAN “MANAS” DASTANINDA İŞLƏNƏN SAİT VƏ SAMİT FONEMLƏRİ..... 80

Axmad XASANOV

BADIY ASARDA TERMIN QO‘LLASH ZARURATI 85

Shokirov Raxmatulla Shavka o‘g‘li

TOPONIMLARNI O‘RGANISHDA ZAMONAVIY KOMPYUTER TEXNOLOGIYALARI-DAN SAMARALI FOYDALANISH 92

AZIZ MUSHTARIY!

Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy-ma'rifiy, ilm-u fanni rivojlantirishga qaratilgan siyosat, Turkiy Davlatlar Tashkilotining Samarqandda o'tkazilgan sammitida ko'zda tutilgan o'zaro aloqalarni jadallashtirish bo'yicha ishlab chiqilgan dastur va loyihalarni amalga oshirish hamda turkologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish va yoritish maqsadida Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetida “Turkologik tadqiqotlar” xalqaro jurnali ta'sis etildi. Jurnal turkiy til va shevalar, Markaziy Osiyo turkiy xalqlari lisoniy va adabiy aloqalari tarixi, ijtimoiy-madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalarini e'lon qilishga mo'ljallangan. Jurnalda muharrir minbari, tadqiqotlar, ilmiy axborot, taqriz va e'tirof, ilmiy anjuman, yosh tadqiqotchi, xotira, yubilyarlarimiz kabi ruknlar mavjud. O'zbek, turk, rus, ingliz va barcha turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi.

TAHRIRIYAT

DEAR READER!

In order to implement programs and projects developed to accelerate the relationship envisaged at the summit of the Organization of Turkic States held in Samarkand, as well as to coordinate and highlight the research work carried out in the field of Turkic studies, the International Journal, Samarkand State University named after Sharof Rashidov, “Turkological Studies” passed the state registration. The journal is intended to publish the results of scientific research in the field of Turkic languages and dialects, the history of linguistic and literary relations of the Turkic peoples of Central Asia, the socio-cultural field. There are such headings as a young researcher, memory and our anniversaries. Articles written in Uzbek, Turkish, Russian, English and all Turkic languages are accepted.

EDITORIAL BOARD

SEVGİLİ OKUYUCU!

Özbekistan Cumhuriyeti devletinin sosyal-eğitimsel ve bilimsel gelişme politikasının başarılı şekilde uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla, Semerkant'ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatının zirvesinde öngörülen karşılıklı ilişkilerin hızlandırılması için geliştirilen program ve projeleri uygulamak, bilimsel çalışmaları koordine etmek, Türkoloji alanında yürütülen araştırma çalışmaları Semerkant Devlet Üniversitesi, uluslararası “Türkoloji Araştırmaları” dergisini tescil etmiştir. Dergi, Türk dili ve lehçeleri, Orta Asya Türk topluluklarının dil ve edebiyat ilişkileri tarihi, sosyo-kültürel alanlardaki bilimsel ve araştırma çalışmalarının sonuçlarını yayınlamayı amaçlamaktadır. Dergimizde editör kürsüsü, araştırma, bilim dünyasından, inceleme ve tanıma, bilimsel konferans, genç araştırmacı, hatıra, yıldönümleri gibi sütunlar yer almaktadır. Özbekçe, Türkçe, Rusça, İngilizce ve tüm Türk lehçelerinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.

YAYIN KURULU

УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!

В целях реализации программ и проектов, разработанных для ускорения взаимоотношений, предусмотренных на состоявшемся в Самарканде саммите Организация Тюркских Государств, а также координации и освещения научно-исследовательской работы, проводимой в области тюркологии, Международный журнал, Самаркандского государственного университета имени Шарофа Рашидова, «Тюркологические исследования» прошел государственную регистрацию. Журнал предназначен для публикации результатов научно-исследовательских работ в области тюркских языков и диалектов, истории языковых и литературных связей тюркских народов Средней Азии, социокультурной области. В журнале есть такие рубрики, как подиум редактора, исследования, научная информация, рецензия и признание, научная конференция, молодой исследователь, память, юбилей. Принимаются статьи, написанные на узбекском, турецком, русском, английском и всех тюркских языках.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ

TURKIY TILLAR DIALEKTOLOGIYASI

**TÜRK DİLİNİN DİYALEKTAL TÜRLERİNİN TASNİFİNDE KULLANILAN
SÖZ BAŞI /*y-/ ÜNSÜZÜNÜN DURUMU**

Dr.Öğr.Gör. Emrah YILMAZ

Semerkant Devlet Üniversitesi
Türkoloji Araştırmaları Enstitüsü

E-mail: emraylmz@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8062-116X

Özet: Türk dilinin bütün alt unsurlarıyla zaman çizgisinde belli dönemlere ayrılmasında, iç ve dış tarihinin incelenmesinde ve muhtemel yaşının hesaplanmasında referans noktası en eski yazılı belgelerimiz ve etkileşimde olduğumuz toplumların ilgili kayıtları olmuştur. Bu bağlamda Köktürklerden kalan yazıtlar ve öncesinde Çin yıllıkları gibi Türk dilinin metinler üzerinden takip edilebilen ilk evresindeki lengüistik veriler, kadim zamanda teşekkül eden bir öz kültürün ve çok daha yüksek edebî bir dilin varlığına işaret etmektedir.

Bilindiği üzere Altay dilleri teorisi, Türk dilinin tarihi dönemleri ve Türk lehçelerinin tasnifi konusu; Strahlenberg, Schott, Castrén, Berezin, İlminskiy, Radloff, Ramstedt, Samoyloviç, Németh, Polivanov, Clauson, Räsänen, Poppe, Gombocz, Kotwicz, Ligeti, Grønbech, Baskakov, Menges, Korş, Şçerbak, Pritsak, Deorfer, Rona-Tas, Schönig, Emre, Caferoğlu, Arat, Eren, Tuna, Tekin gibi pek çok bilim adamınca bazı ses denklikleri üzerinden dilbilimsel yöntemlerle tartışılmıştır. Bu çalışmada dil bilimcilerin ulaştığı dilsel veriler üzerinden Türk dilinin diyalektal sınıflandırılmasında ölçüt olarak kullanılan söz başı /y-/ sesinin gelişim ve değişim evreleri ile modern yazı dillerindeki genel görünümü üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Tarihî ve modern yazı dilleri, söz başı /y-/ ünsüzü.

**CONSONANT CONDITION START OF WORD /*y-/ USED IN THE CLASSIFICATION
OF DIALECTAL TYPES OF THE TURKISH LANGUAGE**

Abstract: The reference point in dividing the Turkish language with all its sub-elements into certain periods in the timeline, examining its internal and external history, and calculating its possible age has been our oldest written documents and the relevant records of the societies we interact with. In this context, linguistic data from the first phase of the Turkish language, which can be followed through texts, such as the inscriptions from the Köktürks and the Chinese annals before that, point to the existence of a core culture and a much higher literary language that was formed in ancient times.

As it is known, the theory of Altaic languages, the historical periods of the Turkish language and the classification of Turkish dialects; such as Strahlenberg, Schott, Castrén, Berezin, İlminskiy, Radloff, Ramstedt, Samoyloviç, Németh, Polivanov, Clauson, Räsänen, Poppe, Gombocz, Kotwicz, Ligeti, Grønbech, Baskakov, Menges, Korş, Şçerbak, Pritsak, Deorfer, Rona-Tas, Schönig, Like Emre, Caferoğlu, Arat, Eren, Tuna, Tekin by many scientists has been discussed through linguistic methods based on some sound equivalences. In this study, based on the linguistic data obtained by linguists, the development and change stages of the initial (start of word) /y-/ sound, which is used as a criterion in the dialectal classification of the Turkish language, and its general appearance in modern written languages are emphasized.

Keywords: Historical and modern written languages, initial /y-/ consonant.

СТАТУС КОНДОМИНАНТА /*y-/, ИСПОЛЬЗУЕМОГО В КЛАССИФИКАЦИИ ДИАЛЕКТАЛЬНЫХ ТИПОВ ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКА

Аннотация: Отправной точкой при разделении турецкого языка со всеми его подэлементами на определенные периоды времени, изучении его внутренней и внешней истории и расчете его возможного возраста были наши древнейшие письменные документы и соответствующие записи обществ, с которыми мы взаимодействуем. В этом контексте лингвистические данные первой фазы турецкого языка, которые можно проследить по текстам, таким как надписи из Кёктюрков и китайских анналов до этого, указывают на существование основной культуры и гораздо более высокого литературного языка, который сформировался еще в древности.

Как известно, теория алтайских языков, исторические периоды турецкого языка и классификация тюркских диалектов; Страленберг, Шотт, Кастрен, Березин, Ильминский, Радлов, Рамштедт, Самойлович, Немет, Поливанов, Клаусон, Ряснен, Поппе, Гомбоч, Котвич, Лигети, Грёнбех, Баскаков, Менгес, Корш, Щербак, Прицак, Деорфер, Рона-Тас, Шёниг, Его обсуждали многие ученые, такие как Эмре, Кафероглу, Арат, Эрен, Туна, Текин, с помощью лингвистических методов, основанных на некоторых звуковых эквивалентах. В данном исследовании на основе лингвистических данных, полученных лингвистами, рассматриваются этапы развития и изменения начального звука /y-/, который используется в качестве критерия в диалектной классификации турецкого языка, и его общее появление в современных письменных языках, подчеркнуты.

Ключевые слова: Историческая и современная письменность, начало слова /y-/согласная.

Giriş

Türk dilinin belgelerle tanıklanabilen devri *Eski Türkçe*, yazılı olmayan ve tarihin derinliklerine uzanan meçhul evresi ise *Proto Türkçe*, *Ön Türkçe* veya *İlk Türkçe* terimleriyle adlandırılmaktadır. Caferoğlu bu ilk evreyi *Altay Devri*, *En Eski Türkçe Devri* ve *İlk Türkçe Devri* (Caferoğlu: 1984:51-52) şeklinde tanımlarken; Tekin ise *İlk Türkçe Dönemi*, *Ana Bulgarca* ve *Ana Türkçe /Ana Oğuzca* (Tekin, 1987: 12; 2003: 14) olarak sınıflandırır. Bu tasnife göre Türk tarihinin en eski yazılı belgeleri (Bugut, Çoyr/Çoyren, Költigin/Kül Tigin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongin, Suci, Sine-Usu, Hoyto-Tamır, İhe Höşötü, Talaş yazıtları), Ana Türkçenin bir şubesi olan *Eski Türkçe* (6-12.yy) dönemine aittir. Dolayısıyla Türkçe bir yazı dili olarak Göktürklerden itibaren günümüze kadar kesintisiz şekilde kullanılmıştır.

Dilbilimciler Türk dilinin yaşı veya evreleri üzerine yaptığı çalışmalarda ya da tasnif denemelerinde bazı sesleri ölçüt olarak kullanmışlardır. Nitekim Türk, Moğol, Mançu-Tunguz, Kore ve (belki) Japon dillerinin genetik akrabalığını ifade eden *Altay Dilleri Kuramı*'nın temeli de bu ses ölçütlerine/denkliklerine dayanmaktadır. Bununla birlikte ilk tasnif denemesinin Kaşkarlı Mahmut tarafından bazı *ses denkliklerine* (söz içi *d* sesinin *z* ve *y* sesine gelişmesi vb.) ve *boy esasına* (22/24 Oğuz boyu vb.) göre yapıldığı, *etnik adlandırmaların* (Oğuz, Kıpçak, Karluk vb.) ve *coğrafi nitelemelerin* (doğu, batı, güneybatı, kuzeydoğu vb.) de sınıflandırma ölçütü olarak kullanıldığı bilinmektedir.

Bu bağlamda Kaşgarlı, Türklerin 20 boydan oluştuğunu ifade eder (Emre, 1949: 56) ve Türk dilini Doğu (Hakaniye) ve Batı (Oğuz) olmak üzere iki gruba ayırır. Ona göre doğu grubu Türk lehçeleri *Çiğil, Yağma, Argu, Tohsi, Uygur*; batı grubu Türk lehçeleri *Oğuz, Kırgız, Kıpçak, Peçenek, Bulgar* dillerinden oluşmaktadır (Arat ve Temir, 1992: 225).

Bulgar sözüyle tarihsel olarak Tuna Bulgarları ve Volga Bulgarları kastedilmekle birlikte dil bilim literatüründe sıkça kullanılan *Ana Bulgarca* veya *Bulgar Türkçesiyle* de *Çuvaşça* anlaşılmaktadır.

Talat Tekin 1987’de (*Tuna Bulgarları ve Dilleri*) ve 1988’de (*Volga Bulgar Kitabeleri ve Volga Bulgarcası*) yayımladığı eserlerinde dikkat çektiği üzere; Bulgar mezar taşlarındaki bazı sözlerin *Çuvaşçada* da kullanıldığı Hüseyin Feyizhan tarafından 1863’te tespit edilmiş, buradan hareketle eski Bulgarlarla *Çuvaşların* akraba olduğu hususunda bir bağ kurulmuştur. Nitekim Schott da henüz 1841’de hazırladığı doktora tezinde (*De Lingua Tschuwaschorum*), *Çuvaşçanın* bir Türk dili olduğuna dikkat çekmiştir. Radloff ise *Çuvaşçayı* Türkçeleşmiş Fin-Ugor dili olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla bu tartışmaların ana eksenini; Türk dilinin ilk evresinde (*Proto Türkçe, Ön Türkçe / İlk Türkçe*) bir ses hadisesi olarak gerçekleşen *Lir* ve *Şaz* dil ayrılığına, başka bir deyişle Doğu ve Batı Türkçesi adıyla da sınıflandırılan *R/Z* ve *L/Ş* ses denkliklerine dayanmaktadır.

Özönder sözü edilen *r/z* dil ayrılığını “Oğuz tipli” olarak adlandırır, bu tanımlamayla da *Ogur* ve *Oguz* lehçeler grubunu kasteder. *Bulgarca/Çuvaşça’yı* *Ogur* grubuna, *Karluk, Dokuz Oğuz* gibi diğer Türk boylarına ait lehçeleri ise *Oguz* grubuna dâhil eder (Özönder, 2002: 484).

Literatürdeki yaygın adıyla *zetacism* (z’leşme) ve *sigmatism* (ş’leşme) adı verilen ses olayları Altay dillerinin temel ses denkliklerindedir. Kuram savunucuları, *r* ve *l* seslerinin birincil olduğunu ve *z* ve *ş* seslerinin sırasıyla bu seslerden ortaya çıktığını kabul ederler (Yılmaz, 2018: 91). Clauson ve Doerfer gibi araştırmacılar karşı çıkmış olsalar da Altay dil teorisine bağlı olarak tartışılan önemli bir ses denkliği de Türkçe *ş*, *Çuvaşça s* ve *Moğolca ç*’dir. Bu temel bilgiler ana hatlarıyla aktarıldıktan sonra söz başı */y-/ ses işaretinin* gelişim evrelerine bakılabilir.

Gabain’e göre, Eski Türkçede sözcük başlatabilen ünsüzler şunlardır: */b-, ç-, t-, k-, k-, m-/* (seyrek), */n-/* (daha seyrek), */s-/* ve */y-/* (Gabain, 2007: 38). Genel anlamıyla Türk dilinin diyalektal farklılaşmasında veya tasnifinde kullanılan */t-/*, */b-/* (til/dil, bol-/ol-, ben/men) gibi ayırt edici ön seslerden biri de kuşkusuz söz başı */y-/* sesidir. Proto Türkçe söz başı ünsüz düzenin rekonstrüksiyonunda (yeniden oluşturulmasında) */*y-/* ünsüzü hakkında muhtelif görüşlerin ileri sürülmesi ve fonetik varlığının tartışılması; dilin sistematik olarak kavranmasına, işleyiş mekanizmasının açığa çıkmasına olanak sağlamıştır.

O bakımdan kimi Türkologlara göre Eski Türkçe söz başı */*y-^*li sözcüklerin proto hâlleri söz başı */d-/* ile. Mesela Şçerbak Ana Türkçede söz başı */y-/* ünsüzünün bulunmadığını iddia etmiştir. Altay dilleri akrabalığına inanmaması Şçerbak’ı, Ana Türkçe söz başı */d-/* ünsüzünü bulmaya itmiştir. Buna mukabil Türkologlar arasında genel eğilim Proto Türkçe söz başı */y-/* ünsüzünün var olduğu yönündedir.

Şçerbak’ın fikrinde, Altaycada söz başı *s* sesi (θ) *d*’ sesine, Tuvaca, Kazakça ve Şorcada *ç* sesine, *Çuvaşça s*, *Yakutça s*, *Karaçay-Malkarcanın Malkar diyalektinde z*, *Karaçay-Balkar, Kazak, Karakalpak, Nogay* ve *Tatar dillerinde c*, *Tofalar* ve *Kırgız dillerinde j*, diğer Türk yazı dillerinde de *y* sesine evrilmiştir (Serebrennikov ve Gadjieva, 2011: 57). Şçerbak’ı eleştirmesine rağmen, Doerfer’in görüşü de onunlike benzerdir. Şçerbak’tan farklı olarak ilk Türkçe için **d-* tasarlamıştır. Doerfer de önce **d- > *c- > *y-* gelişimini kabul ederken daha sonra şöyle bir gelişme önermiştir; İlk Türkçe **d- > *ð- > y- >* kısmen *c-* (Ceylan, 1997: 41).

Bilindiği üzere Ural-Altay dillerine dikkat çeken ilk isim İsveçli subay Johann Philipp Tabbert (von Strahlenberg) olmuştur. Bu bağlamda *Tatar Dilleri* ailesi adını verdiği tasnif denemesi, Altayistik araştırmalarının temelini teşkil etmektedir. Altay dilleri kuramıyla Türkçe, Moğolca, Mançu-Tunguzca, Korece ve belki Japonca için ortak bir dilde /d-/ sesinden gelişmiş söz başı /y-/ sesinden bahsedilmektedir. Ramstedt pek çok Türk, Moğol, Mançu-Tunguz dilleri arasında yaptığı karşılaştırmalı çalışmalarında bu durumu ayrıntılı olarak belirtmiştir. Ramstedt, Moğolca ile Türkçe arasındaki ortak unsurların yüzyıllar boyunca süren karşılıklı kelime alışverişinin bir sonucu olduğunu düşünerek bu ilişkiyi “kültürel akrabalık” bağlamında ele almıştır (Tekin, 2003:73). Ancak daha sonra bu görüşünü değiştirmiş ve Türkçe-Moğolca ve Mançu-Tunguzcanın ortak kökten türediği görüşüne varmıştır.

William Schott’tan itibaren Çuvaşça r ve l sesinin Türkçe z ve ş’ye denk geldiği bilinmekteydi. Ancak Moğolca r ve l sesinin de Türkçe z ve ş’ye denk geldiğini ilk tespit eden Ramstedt olmuştur. Başlangıçta Moğolca r ve l’nin Türkçe z ve ş’ye göre daha yeni olduğu düşünse de daha sonra r ve l’nin en eski şekiller olduğu kanaatine varmıştır. Bu denkliklerden hareketle Poppe de bir Türk-Çuvaş dil birliğinden bahsederken Gombocz ve Kotwicz bu görüşe karşı bazı itirazlarda bulunmuş ve Türkçe z ve ş’nin Çuvaşça ve Moğolca r ve l’den daha eski olduğunu belirtmiştir (Tekin, 2003: 73-75). Dolayısıyla Schott’un kurduğu Çuvaşça r Türkçe z, Çuvaşça l Türkçe ş ses denkliğine Ramstedt, Moğolca r Türkçe z, Moğolca l Türkçe ş ses denkliğini ekleyerek konuyu daha da genişletmiştir ve dahası Moğolcadaki (r, l) seslerinin Çuvaşçadaki (r, l) seslerinden daha eski olduğu kanısına varmıştır. Ramstedt’e göre Ana Altay dilinin dört diyalekti vardır: *Ana Kore dili, Ana Türk dili, Ana Moğol dili, Ana Mançu-Tunguz dili* (Tekin, 2003: 73-74).

Hasan Eren, Ana Türkçe *y-’nin Yakutçada *c- > *ç- > *s- duraklarından geçerek s-’ye geliştiğine dikkat çeker. Benzer şekilde Ana Türkçe *ç-’nin de Yakutçada *ç- > *s- duraklarından geçtikten sonra s-’ye dönüştüğünü belirtir (Eren, 1983: 367). Bugünkü Çuvaşçada, Eski Türkçedeki söz başı /y-/ ve /ç-/ sesi yerine ś, s yerine ş, k yerine h’ veya y, b yerine p, t (l) yerine ç (l), söz sonunda K > θ, G > θ, söz sonu ve içinde G > v, söz başında doğu kolundaki yalın ünlüye karşı, bazen v veya y, kelime veya kök sonunda d/, z/ yerine r/, ş/ yerine l/, farklı bir 8 ünlülü duzen bulunmaktadır (Tuna, 1992: 13).

Rodloff, Çuvaşçanın Türkçeleşmiş bir Fin-Ugur dili olabileceği üzerinde dururken, Ramstedt ve Poppe, Çuvaşçanın Türkçe ile Moğolca arasında köprü vazifesi yapan üçüncü bir dil olduğu görüşünü savunurlar. Arat ve Karamanlıoğlu ise Çuvaşçanın Ana Türkçe döneminde Yakutça ile birlikte ayrıldığını kabul etmektedir. Tekin ise Volga Bulgarcasını Eski Çuvaşça sayar (Ercilasun, 2007: 1289).

Şu hâlde konuyu toparlamak gerekirse aktarılan bilgilerden hareketle Moğolcadaki şekillerin daha arkaik olduğu tespit edildiğine göre dil bilimsel bir tanımla Ramstedt’in ses denklikleri gelişim evreleri dikkate alındığında şöyle gösterilebilir:

Proto *z > Moğolca r

Proto *ş > Moğolca l

Ramstedt aynı zamanda aşağıdaki ses denkliğini tespit etmesiyle Çuvaşçanın Türk dili olduğunu ispat etmiştir:

Moğolca	Çuvaş	Türkçe
c-, d-, n-, n’-, y-	ś-	y-

Ayrıca burada Ramstedt, ön Türkçede Altayca d, c, n ve n’ seslerinin de y ile denk olduğuna, yani c sesinin y sesine geçebileceğine dikkat çekmiştir.

Söz başı /y-/ sesi, düzenli olarak Sahacada /s-/ sesine dönüşür, Çuvaşçada peltek /ś/ olur, y- > c- olma hadisesi ise Kıpçak diyalekt alanı için geçerli olan bir ses değişikliğidir. Güneydoğu Sibiryaya diyalektleri böyle bir aşamayı daha önce geçmiştir. Esasen söz başı /y-/ ünsüzünü ayırıcı ölçüt olarak kullanan ilk araştırmacılardan biri de Macar Türkolog Németh olmuştur. O, bütün Türk lehçelerini iki gruba ayırmıştır; y- ve s- grubu. S- grubuna Çuvaş ve Saha Türkçelerini, y- grubuna ise geriye kalan tüm lehçeleri dahil etmiştir. Ancak Németh, geriye kalan lehçelerdeki söz başı y- > c- gelişmesine dikkat çekmemiştir ve bu sebeple Tekin tarafından eleştirilmiştir (Tekin, 1989: 146-147).

Arat da tasnifinde Németh'in tasnifinde olduğu gibi Türk dilini iki gruba ayırmıştır; “*Türk lehçe grupları*” içerisinde söz başı /y-/ ünsüzünü s- ve ś yapan Saha ve Çuvaş lehçelerini saymış, geriye kalan tüm Türk lehçelerini de “*Türk şive grupları*” dediği diğer guruba dâhil etmiş ve bu gruptakiler için farklı seslik ölçütler kullanmıştır.

Bu bağlamda Baskakov Oğuz grubu için tasnifte 13 maddelik bir ses ve şekil bilgisi benzerliğini dikkate almıştır. Söz konusu benzerliklerden yola çıkarak *Oğuz-Türkmen*, *Oğuz-Bulgar* ve *Oğuz-Selçuk* olmak üzere Oğuz grubunu kendi içinde üç başlığa ayırmıştır (Buran, Alkaya ve Yalçın, 2020: 17). Bununla birlikte Baskakov'un tasnifinde *Batı Hun Dalında* yer alan Kıpçak grubuna ait dil özellikleri içinde söz başı y-'nin korunması ya da j-, c- gibi seslere gelişmesi, *Doğu Hun Dalında* yer alan Yakut lehçesinde de söz başı /y-/ ünsüzünün söz başı /s-/ olması, Hakas lehçesinde /ç-/ olması dikkat çekicidir.

Yakutçada /s/ sesi, /y/ sesinden bir dizi düzenli değişme sonucunda türemiştir, yani y > c > ç > ş > s. Dolayısıyla Çuvaşça /ś/ sesi de /y-/ sesinin değişmesi sonucunda (y > c > j > ş' > ś) türemiştir. Németh ve Arat, bu ses eğilimlerinin (z,r)-(ş-l) gibi önemli bir gelişme olduğunu söyler (Serebrennikov, 2011: 58).

Bununla birlikte Tekin, Türk lehçelerinin tasnifinde kullanılması gereken ölçütler arasında söz başı /y-/ ünsüzünü saymamıştır. Ancak, bazı grupların daha alt gruplara ayrılmasında bu ölçütü kullanmıştır (Tekin, 1989: 162-166).

Baskakov ise ön sesteki ünsüzlerin en eski dönemini sadece dört sesbirim ile temsil eder (Baskakov, 2006: 106):

- 1.[t (d)]
- 2.[nj (t̃j/d̃j ~č/dž ~c/dz ~š/ž ~s/z ~ś ~j ~o)]
- 3.[s (~θ ~h ~o)]
- 4.[č (~š ~s ~ś)].

Baskakov bu tasniften hareketle söz başı /y-/ ünsüzünün en eski dönemi için çağdaş Türk lehçelerindeki durumu şöyle göstermektedir:

- 1) nj: Altaycanın alt birimlerinde njaan “büyük”, njan “yan”, njeñil “hafif”
- 2) t̃j/d̃j: Altaycada djol/tjol “yol”, djaan/tjaan “büyük”, djyl/tjyl “yıl”
- 3) č: Tuvaca, Hakasça, Kumanca çol “yol”, çer “yer” (č > Türkçe > ç)
- 4) dž: Kırgızca džol “yol”, džer “yer” (dž > Türkçe > c)
- 5) c: Barabanca, Çulımca col “yol”, cer “yer”
- 6) dz: Karaçay-Balkarca dzol ~zol “yol”, dzer/zer “yer”
- 7) š: Kızılca šol “yol”, šer “yer” (š > Türkçe > ş)
- 8) ž: Kazakça žol “yol”, žer “yer” (ž > Türkçe > j)
- 9) s: Yakutça suol “yol”, sir “yer”
- 10) ś: Çuvaşça śul “yol”, śir “yer”
- 11) j: Çoğu lehçede jan “yan”, jeñil “hafif”, jyl “yıl” (j > Türkçe > y)

12) Ø: Gagavuzca il “yıl”, Azerbaycan ilan “yılan”, uldız “yıldız”.

Ceylan, başta Ramstedt olmak üzere diğer araştırmacıların sunduğu verilerden hareketle Türk dillerinde y- ile veya y-‘den gelişen fonemlerle (c-, ç-, j-, s-, ś-) başlayan sözcüklerin, Moğolca ve Mançu-Tunguzcada d-, c-, y-, n-, n̄- ile başlayan sözcüklere denk geldiğini belirtmiştir. Moğolca ve Mançu-Tunguzca birincil *d-, *c-, *y-, *n-, *n̄- fonemlerini korurken, daha İlk Türkçe döneminin ikinci aşamasında bu fonemler y- ile bir ve aynı olmuştur. Söz konusu fonemlerin, İlk Türkçenin birinci dönemde korunmakta olduğunu, İlk Türkçeden Macarcaya geçmiş olan ödünç sözcüklerden anlaşıldığını ifade ederek şu örnekleri sıralar: Mac. Nyár [n̄ár] ‘yaz’ < İlk Türkçe *n̄ár; Çuv. Śur ‘yaz’ < *cār < *yār < *nār. Ana Altayca ve İlk Türkçe *d-, *c-, *y-, *n-, *n̄- fonemlerinin niteliği hususunda muhtelif görüşler ileri sürülmüştür. Bu bağlamda Altayca /*d-/ , İlk Türkçede /*t-/ ile karşılandığından, Poppe İlk Türkçede y-‘ye değişen /*d-/ foneminin farklı bir niteliğinin olması gerektiğini öne sürerek Ana Altayca için sızıcı, dişler arası bir *δ- tasarlamıştır (Ceylan, 1997: 38-39). Aslında d>y değişimi, Türkçenin tarihî gelişme çizgisi üzerinde de 11.-13. yüzyıllar arasında tamamlanmış bir ses olayı durumundadır (Korkmaz, 2020: 58).

Özetlemek gerekirse Türk dillerinin diyalektal gruplandırılmasında ölçüt olarak kullanılan söz başı /y-/ sesinin fonetik özellikleri şöyle sıralanabilir:

Ana Türkçede kurulan *y-‘li sözcükleri, Clauson, Németh, Şçerbak ve Doerfer gibi Altay Dillerinin akrabalığını kabul etmeyenler *d̄‘li kurmuşlar; kabul edenler ise y-‘li kurmuşlar. Şçerbak *İlk Türkçe* için tonsuz diş sızıcı *θ- fonemini tasarlamıştır. Ona göre; İlk Türkçe *θ- > Moğolca d-, c-, y-, n-. En eski katmanda d-, n- sonra c- , ve sonra da y- vardır. Doerfer‘e göre Şçerbak‘ın kuramının en zayıf noktası, İlk Türkçe için öne sürdüğü *θ- fonemidir. Ceylan, söz başı /y-/ sesinin bir tonsuz diş sızıcıdan geldiğini düşünmek için hiçbir neden olmadığını belirtir. Ayrıca Yakutça s-, Kazakça j- gibi verilerin çok yeni olduğunu ve Ana Türkçe *y-‘den geliştiğini ifade eder (Ceylan, 1997: 41).

Serebrennikov ve Gadjeva söz başı /d-/ sesinden geliştiği düşünülen söz başı /y-/ sesinin c-, j-, d‘-, ś-, s- değişimine ilişkin şu görüşleri aktarır: y- > c- değişimi esas itibariyle Kıpçak diyalekt alanı için geçerli bir ses değişmesidir. Mesela; *yēr “yer”, Kırg. cēr, Krç-Blk. cēr, Kkalp. cōr; *yüz “yüz”, Kırg. cüz, Klç-Blk. cüz, Kkalp. cüz, Yakutçada y kısmen c ünsüzüne dönüşür: con ‘adamlar’, cil ‘yıl’. y > j değişimi ise Kazak ve Karakalpak diyalekti için karakteristiktir; *yöl, Türk. yol, Az. yol, Trkm. yöl; fakat Kzk. jol, Kkalp. jol. Söz başında y- > ç- değişimi Hakas, Tuva ve Şor dilleri için karakteristiktir. Söz başı ç sesi y sesinden türeyen c sesinin sertleşmesi sonucunda gelişmiştir: *yaqa “yaka”, Tat. yâqa ; fakat Hak. çağa, Tuv. çağa; *yēr “yer”, Türk. yer, Trkm. yer, Uyg. yer, fakat Hak. çir, Şor. çér; *yağ, Tuv. çağ, Hak. çag; *yıl “yıl”, Hak. çil, Tuv. çil, Şor. çil. y > d‘ ses değişimi Altaycaya özgüdür: *yaqa “yaka”, Tat. yâqa Başk. yâqa; fakat Alt. d‘âqa, *yēr “yer”, Türk. yer, Uyg. yer; fakat Alt. d‘ér. y > ś değişimi ise sadece Çuvaşçada görülür: *yaqa “yaka”, Tat. yâqa Başk. yâqa; fakat Çuv. suğa, *yōk “yok”, Az. yoğ, Trkm. yōk; fakat Çuv. suh. y > s değişimi sadece Yakutçada görülür. Bu y sesinin s sesine çevrilme sürecinin şöyle geliştiği düşünülmektedir: y > c > ç > ş‘ > ś > s. *yanı (yana) “yeni”, Tat. yâna, Kmk. Yanı; fakat Yak. Saņa Ancak Türk edebi dillerinde y sesinin yansımalarının onun ağızdaki yansımalarına denk gelmeyeceğini de belirtmek gerekir. Örnek olarak, Hakas edebi dilinde y- sesi, ç- sesine değişir, fakat Hakasçanın Kızıl ağızında ona /s/ sesi denk gelir. y > n : Bu değişim Hakas ve kısmen Şor dillerinde gözüktür: *yaņa “yeni”, Hak. nā; *yanaç “yanak”, Hak. nāh; *yan “yan”, Hak. nan;

**yomşak* “yumşak”, Hak. *nımzah*; **yağmur* “yağmur”, Hak. *nanmur*, Şor. *nağbur*, *nağmur* (Serebrennikov ve Gadjieva, 2011: 59-60).

Kâşgarlı, Oğuzcanın özelliklerinden söz ederken Karahanlı Türkçesindeki ön ses y’lerinin Kıpçakçayla birlikte Oğuzcada eriyip kaybolduğunu ya da c’ye dönüştüğünü yazmıştır. Bu konuda yaptığı açıklama aynen şöyledir: “Oğuzlarla Kıpçaklar baş tarafında y- bulunan isim ve fiillerin ilk harfini elife yahut c’ye çevirirler. Öbür Türkler ‘yolcu’ya *yelkin*, Oğuzlarla Kıpçaklar *elkin* derler (Korkmaz, 2020: 59; DLT I: 31). Bu bağlamda Oğuz grubu Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde söz başı /y-/ sesi, dar ünlüler önünde düzenli olarak düşer ve ı > i sesine değişir: yultuz/yulduz > *ulduz* (Axundov, 2006: 401), yıl > *il*, yılan > *ilan*, yıldırım > *ıldırım* (Aliyev, 1992: 23). “Yılan” sözü dikkate alındığında Özbekçede de ön seste düşme görülür: *ilon* (Xojiyev, 2006: 198). Eski Türkçedeki *yılgır-* (Türkmencede *yılgır-/yılğırca-*) “gülmek/gülümsemek” filli de Özbekçede *iljaymoq* (Xojiyev, 2006: 191) şekliyle y’siz kullanılmaktadır. Benzer durum Gagavuz Türkçesinde de görülmektedir: *irmi* < yirmi, *üzüümü* < yüzüğümü (Özkan, 1996: 88).

Türkmen diyalektinde de söz başı /y-/ sesinin düştüğü görülür: *yemek* > *iyemek* “yemek” (Kyýasowa vd., 2016: 622), *yemiş* > *iymiş* “meyve” (Göklenov, 1992: 358). Kırgız ve Altay dillerinde de dar ünlülerin yanında y- ünsüzünün kısmen düştüğü gözlenir. Tatarca *yır* “türkü”, Kırgızca *ır*, Tatarca *yıraç* “uzak”, Kırgızca ve Altayca *ıraç* (Serebrennikov, Gadjieva 2011: 61). Bununla mukabil tarihsel ve modern Türkçede ön seste /y-/ türemesinin olduğu da bilinmektedir: Proto Oğur *āğır* > Çuv. *yivir*. Ancak Çuvaşçada y- türemesi için ünlünün uzun olması gerekir. Benzer şekilde Gagavuzcada da geniş ünlüler önünde y- sesinin türediği görülür: ördek > *yördek* gibi. Bunun yanı sıra dar ünlüler önünde de y- sesinin türediği görülür: Eski Türkçede *ıgla-*, Türkmencede *yıglamak* ve Özbekçede *yig’lamoq* “ağlamak” gibi.

Bu çalışmanın, odak merkezi söz başı /y-/ sesi üzerinden yapılan tartışmalar olduğu için Türk dilinin tasnifinde kullanılan genel ölçütlere değinilmemiştir. Ancak birkaç cümleyle de olsa tasnif yapan araştırmacılardan bahsetmek gerekir. Bilindiği gibi Tekin yapılan tasnif denemelerini 5 başlıkta toplamıştır: *Radloff ‘a kadarki tasnif denemeleri*, *Radloff’un tasnif denemesi*, *Samoyloviç’e kadarki tasnif denemeleri*, *Samoyloviç’in tasnif denemesi*, *Samoyloviç’ten sonraki tasnif denemeleri* (Tekin, 1989: 141-168; 2013: 361-369). Castrén, Benzinger, Menges, Poppe, Ligeti, Räsänen, Arat, Deorfer gibi araştırmacılar tarafından da bir çok tasnif denemesi yapılmıştır. Son yıllarda yapılan önemli bir tasnif de Schönig’e aittir ve çok daha ayrıntılıdır. Schönig bütün Türk lehçelerini *Ortak Türkçe* altında toplamış *Yaygın Türkçe* ve *Yaygın Olmayan Türkçe* (Bulgar Türkçesi/Çuvaşça) şeklinde iki gruba ayırmıştır. Kıpçak ve Oğuz grubu Türk lehçelerini “*Merkezi Türkçe*”; Altayca, Şorca, Hakasça ve Tuvacanın da içinde yer aldığı Kuzeydoğu / Sibiryaya grubu lehçelerini ise “*Kıyı Türkçesi*” (Çuvaş Türkçesi, Lena Türkçesi, Halaç Türkçesi) (Schönig, 1999: 63-95; Sarı, 2013: 221-257) kavramı altında ele almıştır.

Söz başı /y-/ sesinin kronolojik olarak edebî metinlerdeki görünümüne bazı örnekler.

1-Köktürk Dönemi

Kül Tigin Yazıtı’nda:

yaguru “yaklaştırp” (Ergin, 1976: 50), **yazın** “yaz boyu” (Sodiqov, 2021: 256), **yiti** “yedi”, **yitiñ** “yedinci”, biçin **yılka** “maymun yılında”, **yazın** “yaz boyu”, **yimşak** “yumuşak”, **yogçı** “yaşçı” (Tekin, 2020: 97, 187, 190), **yazın-** “yanılmak”, **yazı** “ova, step”, **yazukla-** “hata yapmak”, **yegirmi** “yirmi”, **yemşak** “yumuşak”, **yençü** “inci”, **yılsıg** “zengin, **yırıgaru** “kuzeye doğru”, **yıçe** “yine”, **yay** “yaz” (Tekin, 2010: 183-190), **yog** ~**yug** “cenaze töreni”, **yelme** “öncü”, **yıl**, **yir** “yer”, **yağız**, **yok**, **yurt**, **yüz**. (Ercilasun, 2011: 173), **yış** “orman”, **yeme** “da/de”, **yigit** “genç”, vb. (Eker, 2006: 114).

2-Uygur Dönemi

Prens Kalyânâmkara ve Pâpamkara Hikâyesi'nde:

yalgamak “yalamak”, **yalğan** “yalan”, **yalğus** “yalnız”, **yantru** “yeniden”, **yañı** “yeni”, **yara-** “yaraşmak”, **yarlıg** “emir, izin”, **yarlıgqa-** “buyurmak, yapmak”, **[yar]sı-** “boğulmak, çürümek”, **yatğur-**“yatırmak”, **yavlaq-** “kötü”, **yegän** “yeğen”, **yıñak** “yan, yön”, **yoqla-** “yükselmek, yukarı çıkmak”, vb. (Hamilton, 2020: 189-193).

3-Karahanlı Dönemi

Kutadgu Bilig'de:

yadmak “yaymak”, **yağız** “yağız”, **yana** “yine”, **yañkulamak** “yankılamak”, **yir** “yer”, **yaşagu** “yaşam”, **yil** “yel”, **yaşıl** “yeşil”, **yazılmak** “yayılmak”, **yorımak** “yürümek”, (Dilâçar, 2020: 79-80), **yazkı yılduz** “bahar yıldızı” (Arat, 1979: 31), **yula** “meşale”, **yarut-** “aydınlattmak”, **yaruk** “ışık”, **yıparlı** “misk”, **yangı** “benzer” (Arat, 2007: 24) **yyü** “yiyerek”, **yime** “da/de” (Ergin, 2002: 419), **yalñık** “cariye”, **yalğu** “ahmak” (Korkmaz, 2020: 58-59), **yori-** “yaşamak”, **yağız yir** “kara toprak”, vb. (Ercilasun, 2011: 294).

Dîvânü Lugâti't-Türk'te:

yıgılap “ağlayıp”, **yüknüp** “eğilip”, **yaşın yamladı** “(göz) yaşını sildi”, **yipgin** “mor”, **yaşıl** “yeşil”, **yüzkeş-** “yüz yüze gel-“, **yörgeş-** “sarılmak”, **yalgnuk** “insan” (Tekin 1989: 96), **yılkı** “hayvan sürüsü”, **yügürgenni** “tazi”, **yıra-** “uzak olmak”, **yaraş-** “anlaşmak”, **yar** “salya”, **yalin** “alev”, **yaği** “düşman”, **yağiz** “koyu kahverengi”, **yalawaç** “peygamber”, **yuldruk** “parlak, cilalı”, vb. (Atalay, 1939: 41).

Atabetü'l-Hakayık'ta:

yana “yine, gene, tekrar”, **yıg-** “toplamak”, **yaru-** “parlamak”, **yimes** “yemem”, **yimesen** **yime** “yemezsen yeme”, **yitük** “yitik”, vb. (Hacıeminoğlu, 2008: 111-112).

Dîvân-ı Hikmet'te:

yalğan “yalan, sahte”, **yirge** “yere” (Eraslan, 1983: 100), **yörgil** “yürü”, **yüz** “yüz, sayı olarak”, **yum-** “yummak”, **yalğan** “yalan”, **yaz-, yüz, yıl, yir** “yer”, **yağ-** “yağmak”, **yut-** “yutmak”, **yol** “yol”, **yan-** “yanmak”, **yüz** “yüz” (Bice, 2016: 136-140, 490-493,), **yolga** “yola”, **yükin yüklep** “yük yükleyip”, vb. (Ercilasun, 2011: 335).

4-Harezmi Sahası

Mukaddimetü'l-Edeb'de:

yalayı- “iftira etmek”, **yala** “suçlama, töhmet”, **yaldurmak** “alevlendirmek”, **yalılmak** “bıkmak, usanmak”, **yalduz-** “yaldızlanmak”, **yalğuz** “tek başına”, **yalıngat-** “çıkarmak, soymak”, **yaraşık** “uyum”, **yamurmak** “yıkmak, devirmek”, **yangaklaş-** “tokatlaşmak”, **yas** “bela, musibet”, **yasa-** “hazırlamak”, **yarmaq** “para”, **yasuqsuz** “geçitsiz”, **yavu-** “yaklaşmak”, **yaşın** “şimşek”, **yayağla-** “yaya gitmek”, **yelpin-** “serinlemek”, **yèrünç** “iğrenç, kötü”, **yeşmek** “çözmek”, **yèrügle-** “hakir görmek”, **yobıla-** “alay etmek”, **yoba** “silah”, **yövütke-** “yardım etmek”, vb. (Yüce, 1988: 200-210), **yinçke** “ince”, **yinçü** “inci”, **yip** “ip”, vb. (Eckmann, 1996: 14).

5-Kıpçak Sahası

Kodeks Kumanikus'ta:

yaman “kötü”, **yamgur** “yağmur” (Kuun, 1880: 270), **yaşamni** “yaşamı”, **yigitlikni** “gençliği”, **yamansız** “iyi”, **yalang** “yalın”, **yazın-** “günah işlemek”, **yirü-** “çürütmek”, **yiril-** ayrılmak”, **yiçür-** secde etmek, eğilmek”, **yinik** “hafif, ucuz”, **yirçi-yirtçi** “rehber”, **yazıksız** “günahsız, suçsuz” (Gabain, 1959: 73), **yabov** “örtü”, **yalçı** “gündelikçi”, **yangak** “yanak”, **yarlı** “fakir”, **yegen** “kaba hasır”, **yengil** “hafif”, **yoluk-** “karşılaşmak”, **yalañ** “yalın, çıplak”, **yançmak**

“ezmek”, **yapkiç** “kapak”, **yañı** “yeni”, **yat** “yad, yabancı, el”, **yalbar-** “yalvarmak”, **yangılamak** “tekrar, yeniden”, **yumurtkta** “yumurta”, **yuban-** “ihmal edilmek”, **yülüğüç** “tırış bıçağı”, **yülü-** “tırış etmek”, **yügün-** “diz çöküp eğilmek”, vb. (Tavkul, 2000: 134).

6-Çağatay Sahası

Muhâkemetü'l-Lugateyn’de:

yığlar “ağlar”, **yolungda** “yolunda”, **yüzümge** “yüzüme”, **yırağ** “uzak”, **yaşan-** “yapmak, türetmek”, **yığla-** “ağlamak”, **yağlığ** “mendil”, **yaşuri** “gizli”, vb. (Özönder, 1996: 172-173).

Sekkâki Dîvânı’nda:

yürek “yürek”, **yüz** “yüz”, **yağşı** “yahşi”, **yaş** “yaş”, **yir** “yer”, **yaşemen** “yasemin”, **Ya’kub** “Yakup”, **Yūsuf** “Yusuf”, **Yemen** “Yemen”, **yengi** “yeni”, **yazuqlı** “günahkâr”, **yegâne** “yegâne”, **yıravçı** “şarkıcı, hanende”, **yiti** “yedi”, vb. (Eraslan, 1999: 268-270, 605-608),

Abuşka Sözlüğü’nde:

yadayitti “zaif eyledi”, **yaragac** “yarayacak”, **yavuk** “yitik, belirsiz”, **yavut** “yakın eyle”, **yogan~yugan~yugay** “su ile yıkamak”, **yitek dik** “yetecek kadar”, **yoldadı** “yol gösterdi”, **yusun** “nişane, üslup”, **yığlay** “ağlayın”, **yavçın** “konuk” (Atalay, 1970: 400-410). **yakmağ** “tesir et-, etkilemek”, **yarmağ** “akçe”, **yanmağ** “dönmek”, **yavul** “yakın”, **yaşurmağ** “gizlemek”, **yasavul** “çavuş”, **yavçın** “konuk, misafir”, **yavan** “yemek”, **yamğur** “yağmur”, **yiğülük** “yiyecek”, **yoğmağ** “tesir etmek”, **yurun** “kaftan”, **yoldamağ** “yol gösterip irşat etmek”, **yoluğmağ** “buluşmak”, **yüzlenmek** “yönelmek”, vb. (Güzeldir, 2002: 554-557).

7-Eski Anadolu Türkçesi

Muhtelif Eserlerde:

yüzümge bakmağıl “yüzüme bakma”, (Çağatay, 1977: 149), **yidürmek** “yedirmek”, **yitürdi** “yitirdi”, **yanuk** “yanık”, **yazuksuz** “günahsız”, **yokaru** “yukarı” (Akar, 2018: 111-113), **anasığa yığladı** “annesine ağladı”, **yuymak** “yıkamak”, **yüyrür erdim** “yürürdüm”, **yincü yağdı** “inci yağdı”, **yorayım** “tabir edeyim, yorumlayayım”, **yük** “ağırlık” (Çağatay, 1977: 150), **yoğiken** “yok iken”, **yidi muşhaf** “yedi Mushaf” (Timurtaş, 1980: 152), **yüzüng** “yüzün”, **yir** “yer”, **yakhşı** “güzel”, **yirmiş** “meyve”, **yaprakh** “yaprak”, **yigregi** “en iyi”, **yitmek** “ulaşmak”, **yalakh** “sahte, yalaka”, **yakhındur** “yakındır”, **yavrum** “yavrum”, **yokhsa** “yoksa” (Ergin, 2002: 433-434), **yavuz** “yavuz”, **yengil** “yüngül, hafif”, **yılduz** “yıldız”, **yiğmak** “yığmak”, **yiti** “yedi” (Levend, 2016: 236-238).

Ön ses için standart Türkiye Türkçesi imlası ve çeviri yazı dikkate alındığında Türk lehçelerine göre söz başı /y-/ ses işareti bazı sözcükler üzerinden şöyle gösterilebilir:

Eski Türkçe	*yāz	*yēr	*yōl	*yōk	*yultuz/yulduz
Çuvaşça	śur	śir	śul	śuk	śältär/śıldir
Sahaca	sāz	sir	suol	suoh	sulus / suldız
Altayca	d’az	d’ér	d’ol	d’ok	cıldıs
Hakasça	çaz	çir	çol	çoh	çiltıs/şiltıs
Tuvaca	çaz	çer	çol	çok	sıldıs
Kazakça	jaz	jer	jol	jok	juldız
Kırgızca	caz	cér	col	yoğ	cıldız
Karaçayca*	dzaz	cer	dzol	coğ	julduz
Şorca	çaz	çér	çol	çok	çiltıs
Karakalpakça	caz	cör	col	coğ	yulduz
Tatarca	c’az	c’ir	c’ul	c’uk	yöldız

Kumukça	yaz	yer	yol	yok	yulduz
Nogayca	yaz	yer	yol	yok	yulduz
Başkurtça	yaz	yır	yul	yuk	yondoz/yondodh
Balkarca	cāz	cer	cōl	cōk	culduz
Azerice	yaz	yer	yol	yoḥ	ulduz
Türkmence	ýāz	ýer	ýöl	ýök	yıldız (ýyldyz)
Türkçe	yaz	yer	yol	yok	yıldız
Gagavuzca	yaz	yer	yol	yok	uldız
Halaçça	yāz	yīr	yūl	yūk	yulduz
Uygurca	yaz	yär	yol	yok	yulduz
Özbekçe*	yāz (yoz)	yer	yo'l	yo'q	yulduz

Tabloda /*/ işaretiyle gösterilen yazı dilleri hakkında şu bilgileri vermek yerinde olur. Karaçay Türkçesinde sözü edilen işaretle gösterilen /dz-/ sesi Bashan-Çegem ağzında c sesine, Çerek ağzında sızıcı z (dz) sesine dönüşür. Dolayısıyla her iki şekline de rastlamak mümkündür. Eski Türkçede *yol* > Çegem > *col*; Çerek > *zol* (Tavkul, 2000: 6-7). Yukarıda belirtilen “Özbekçe*” ifadesi ise ünlü uzunluğunu göstermek üzere kullanıldı. K.K.Yuhadin tarafından yapılan araştırmalara göre Kuzey Özbek ağızlarından biri olarak kabul edilen Çimkent bölgesindeki Kara-Bulak ağzında ünlüler uzun telaffuz edilir (Tekin, 1995: 26).

Eski Türkçedeki y-’ler, Altay Türkçesinin ilmî literatüründe t’- / d’- “palatal c ya da d’ye yakın c” transkripsiyonuyla ifade edilmektedir (Ercilasun, 2007: 1019). Benzer şekilde c’ sesi Kazan Tatarcasında y-, inceleşmiş c’ ünsüzüne evrilmiştir. Bu değişim esasen ön sıra ünlülerinde görülür; *yēr “yer”, Tat. c’ir; *yēl “yel”, Tat. c’il (Serebrennikov, Gadjieva 2011: 59). Bunun yanı sıra yukarıdaki örnek sözlerde kullanılan /z/ ünsüzü Başkurt Türkçesinin karakteristik seslerinden biridir ve bu ses dişler arasından çıkan bir ünsüzdür (gaz “kaz”, gızıw “kızmak”, gūza “görücü, kılavuz”). Başkurtçadaki /i/ işareti ise Türkçede kapalı é sesine denk gelmektedir (Ercilasun, 2007: 761).

İlk Türkçede *yultuz*, Çuvaşçada *šältär* (çältäp) sözünden gelişen Eski Türkçedeki “yultuz/yulduz” sözü (diğer lehçelerdeki türevleri: йулдуз / йулдус / йулдыз / жулдыз / йултыс / сулус ... ~ йылдыз / жылдыз / йилтыс / д’ылдыс / чылтыс / сылдыс) dikkate alındığında yukarıdaki tabloda gösterildiği üzere ses değişimi veya gelişimine bağlı olarak Çuvaş, *Saha* (bazı kaynaklarda tek şekilli “suluz” olarak göstermiştir, Vasiliev, 1995: 304), *Hakas* ve *Başkurt Türkçelerinde* ikili kullanımların olduğu, Azerbaycan ve Gagavuz Türkçelerinde ise söz başı /y-/ sesinin sıfırlandığı söylenebilir.

Yukarıda belirtildiği gibi *yaz*, *yer*, *yol*, *yok* sözcüklerinde düzenli olarak değişiklik gösterip de “yultuz/yulduz” sözünde kuralın dışına çıkan kullanımlara bakıldığında Altaycada palatal d’ sesi yerine c sesinin (cıldıs), Hakasçada ç sesi yerine ş sesinin (şiltıs), Tuvacada ç sesi yerine s sesinin (sıldıs), Karaçaycada dz veya c sesi yerine j sesinin (julduz), Tatarcada palatal c’ sesi yerine y sesinin (yöldız) tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Sonuç

Türkçe, tarihî ve modern lehçeleriyle dünya üzerinde yaklaşık 300 milyonluk nüfusa sahip değişik Türk toplulukları tarafından konuşulan ve yazılan müşterek bir dildir. En kapsayıcı anlamıyla Türk dilinin gelişim evreleri dikkate alındığında belgelerle takip edilemeyen *karanlık dönem* istisna tutulduğunda, 6. yüzyılın son çeyreğinden (Bugut Yazıtı 584) 12. yüzyıla kadar tek kol hâlinde müşterek olarak kullanılan döneme (Köktürk, Uygur, Karahanlı dönemi) *Eski Türkçe* adı verildiği, diyalektal farklılıklardan dolayı 13. yüzyıldan itibaren *Batı (Eski Anadolu) Türkçesi*, *Kuzey (Kıpçak) Türkçesi*, *Doğu (Çağatay) Türkçesi* şeklinde muhtelif ana şubelere ayrılarak birden

fazla yazı dili oluştuğu, Çuvaşça ve Yakutça gibi uzak lehçeler tasnife dâhil edilmezse 21. yüzyılda coğrafi veya etnik açıdan yakın lehçelerin *Güneybatı / Oğuz grubu, Kuzeybatı / Kıpçak grubu, Güneydoğu / Karluk grubu, Kuzeydoğu / Sibiry grubu* şeklinde sınıflandırıldığı söylenebilir.

Konunun bütüncül bakışla kavranabilmesi için bir araştırma yöntemi olarak verilerin hem tarihselden moderne giden bir süreçte (art zamanlı/diyakronik) ele alınması hem de eş zamanlı olarak (senkronik) değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu sebeple tarihî ve modern Türk lehçelerinden örnekler sunuldu. Aktarılan bilgilerden ve karşılaştırma tablosundan anlaşılacağı üzere Eski Türkçedeki söz başı /y-/ sesi Oğuz ve Karluk grubu Türk lehçelerinde korunurken, Kıpçak grubu Türk lehçelerinde /c-/ye, Kuzeydoğu/Sibiry grubu Türk lehçelerinden Hakasça, Şorca ve Tuvacada /ç-/ye dönüşmüştür. Daha açık bir ifadeyle söz başı /y-/ sesi Gagavuz, Halaç Türkmen, Azerbaycan, Türkiye, Kumuk, Karay, Nogay, Kırım-Tatar, Başkurt, Uygur ve Özbek Türkçelerinde korunmuş; Kazakçada /j-/ye, Kırgızcada ve Balkarcada /c-/ye, karışık bir görünüm sergilediği Tatarcada palatal /c’-/ye ve kimi sözcükte (yafrak, yalkın, yıl vb.) /y-/ye, benzer şekilde ikili kullanımların görüldüğü Karaçaycada /dz-/ye, diğer bir deyişle sızıcı /z-/ye veya Bashan-Çegem ağzında /c-/ye, Altaycada palatal /d’-/ye veya “yıldız” (cıldıs) sözünde olduğu gibi /c-/ye, Sahacada (Yakutçada) /s-/ye, Çuvaşçada ise /ş-/ye değişmiştir.

Iqtiboslar/Сноски/References/Kaynaklar:

1. Aliyev Alaeddin Mehmedoğlu. “Azerbaycan Türkçesi”, Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, (Editör: A. B. Ercilasun). – Ankara: KB Yay., 1992.
2. Akalın Mehmet. Tarihi Türk Şiveleri. – Ankara: TKAE Yayınları, 1998.
3. Akar Ali. Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesine Giriş. – Ankara: Ötüken Yayınları, 2018.
4. Alkaya Ercan. “Tatar Türkçesi Yazı Dilinde ve Ağzılarında y-/c- Sesi Üzerine”, TÜRKİAD, Cilt 1, Sayı 1, 2017, 24-38.
5. Arat Reşit Rahmeti. Kutadgu Bilig I Metin. – Ankara: TDK Yay., 1979.
6. Arat Reşit Rahmeti. Kutadgu Bilig I Metin. – Ankara: TDK Yay., 2007.
7. Arat Reşit Rahmeti, Temir Ahmet. “Türk Şivelerinin Tasnifi”, Türk Dünyası El Kitabı, 2. Cilt, “Dil-Kültür-Sanat”. – Ankara: TKAE Yayınları, 1992.
8. Atalay Besim. Dîvânü Lugâti't-Türk Tercümesi, I. Cilt. – Ankara: TDK Yay., 1939.
9. Atalay Besim. Abuşka lûgatı veya Çağatay Sözlüğü. – Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1970.
10. Axundov Ağamusa. Azərbaýcan Dilinin İzahlı Lüğəti, 4. Cild. – Bakı: Şərq-Qərb Nəşri., 2006.
11. Baskakov Nikolay Aleksandroviç. Türk Dillerinin Tarihi-Tipolojik Sesbilimi (Çev. Kenan Koç-Oktay Karaca). – İstanbul: Multilingual Yay., 2006.
12. Bayram Bülent. “Çuvaş Türkçesinin Sözlükleri”, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, S. 47, 2019, 35-76.
13. Bice Hayati. Dîvân-ı Hikmet, Hoca Ahmed Yesevî. (Editör: Mustafa Tatcı). – Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, 2016.
14. Buran Ahmet, Alkaya Ercan, Yalçın Kaan Süleyman. Çağdaş Türk Yazı Dilleri 1. – Ankara: Akçağ Yayınları, 2020.
15. Caferoğlu Ahmet. Türk Dili Tarihi. – İstanbul: Enderun Kitabevi, 1984.
16. Ceylan Emine. Çuvaşça Çok Zamanlı Ses Bilgisi. – Ankara: TDK Yay., 1997.
17. Clark Larry. Turkmen Reference Grammar. – Wiesbaden: Turcologica 34, 1998.
18. Clouston Sir Gerard. An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish. – Oxford: Clarendon Press, 1972.
19. Çağatay Saadet. Codex Cumanicus Sözlüğü, Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler (Çev. Kemal Aytaç). – Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1978.
20. Dilâçar Agop. Kutadgu Bilig İncelemesi. – Ankara: TDK Yay., 2020.
21. Doerfer Gerhard. “The Conditions for Proving the Genetic Relationship of Languages”. The Bulletin of the International Institute for Linguistic Sciences Kyoto Sangyo University. Vol. 2, No: 4/September. – Kyoto: Kyoto Sangyo University Publication, 1981.

22. Eckmann János. Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar (Haz.: Osman Fikri Sertkaya). – Ankara: TDK Yay., 1996.
23. Eker Süer. Çağdaş Türk Dili. – Ankara: Grafiker Yayınları, 2006.
24. Emre Ahmet Cevat. Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri (İlk Deneme). – İstanbul: Bürhaneddin Erenler Matbaası., 1949.
25. Eraslan Kemal. Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler. – Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1983.
26. Eraslan Kemal. Mevlâna Sekkâkî Divanı. – Ankara: TDK Yay., 1999.
27. Eraslan Kemal. Eski Uygur Türkçesi grameri. – Ankara: TDK Yay., 2012.
28. Ercilasun Ahmet Bican. Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü. – Ankara: KB Yay., 1992.
29. Ercilasun Ahmet Bican. Kutadgu Bilig Grameri. – Ankara: Akçağ Yay., 2011.
30. Ercilasun Ahmet Bican. Türk Lehçeleri Grameri. – Ankara: Akçağ Yay., 2007.
31. Ercilasun Ahmet Bican. Türk Dili Tarihi. – Ankara: Akçağ Yay., 2011.
32. Erdal Marcel. A Grammar of Old Turkic. – Leiden Brill, 2004.
33. Eren Hasan (1983). “Y. Maddesi”, Türk Ansiklopedisi. – Ankara, C. XXXII, 366-367.
34. Ergin Muharrem. Türk Dili. – İstanbul: Bayrak Yayınları, 2002.
35. Ergin Muharrem. Orhun Âbideleri, 1000 Temel Eser Numara: 32. – İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1976.
36. Ersoy Feyzi. Çuvaş Türkçesi Grameri. – Ankara: Gazi Kitabevi, 2010.
37. Ersoy Feyzi. Çuvaşçaya Özgü Bazı Özellikler Üzerine, Turkish Studies, 8(9), 2013, 241-251.
38. Gabain Annemarie Von. Alttürkische Grammatik. – Leipzig: Porta Linguarum Orientalium XIII, 1941.
39. Gabain Annemarie Von. Das Alttürkische. – Wiesbaden, 1959.
40. Gabain Annemarie Von. Eski Türkçenin Grameri (Çev. Mehmet Akalın). – Ankara: TDK Yay., 2007.
41. Göklenov Jebbar. “Türkmen Türkçesi”, Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, (Editör: A. B. Ercilasun). – Ankara: KB Yay., 1992.
42. Grönbech Kaare. Kuman Lehçesi Sözlüğü (Çev. Kemal Aytaç). – Ankara: KB Yay., 1992.
43. Gülensoy Tuncer. Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü O-Z. – Ankara: TDK Yay., 2011.
44. Güzeldir Muharrem. Abuşka Lügati (Giriş-Metin-İndeks). – Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2002.
45. Hacıeminoğlu Necmettin. Karahanlı Türkçesi Grameri. – Ankara: TDK Yay., 2008.
46. Hamilton James Russell (2020). Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prenses Masalının Uygurcası-Kalyânâm-kara ve Pâpâm-kara Hikâyesi. Çev. Ece Korkut, İsmet Birkan. – Ankara: TDK Yay., 2020.
47. Xojjiyev A. O'zbek Tilining Izohli Lug'ati. – Toshkent: Davlat Ilmiy Nashriyoti, 2006.
48. Kirişçioglu Fatih. Saha (Yakut) Türkçesi Grameri. – Ankara: TDK Yay., 1999.
49. Korkmaz Zeynep. Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi. – Ankara: TDK Yay., 2020.
50. Kuun Comes Géza. Codex Cumanicus Bibliothecae ad Templum Divi Venetiarum. – Budapest: Academiae Hung, 1880.
51. Kyásowa G., Geldimyradow A., Durdyýew H. Türkmen Diliniň Düşündirişli Sözlügi. – Aşgabat: Ylym Neşriyaty, 2015.
52. Levend, Agâh Sırrı. Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları I. – Ankara: TTK Yay., 2016.
53. Miraziz Mirtojiyev. O'zbek Tili Fonetikası. – Toshkent: Fan Nashriyoti, 2013.
54. Özkan Nevzat. Gagavuz Türkçesi Grameri. – Ankara: TDK Yay., 1996.
55. Özönder F. Sema Barutcu. Muhakemetü'l-Lugateyn. – Ankara: TDK Yay., 1996.
56. Özönder F. Sema Barutcu. “Türk Dilinin Tarihi Dönemleri Üzerine Birkaç Söz”, Türkbilgi, 2002/3, 203-210.
57. Özönder F. Sema Barutcu. “Eski Türklerde Dil ve Edebiyat”, Türkler. – Ankara: Yeni Türkiye Yay., C. 3, 485-501, 2002.

58. Poppe Nikolay. Introduction to Altaic Linguistics. – Wiesbaden, 1965.
59. Radloff Wilhelm. Versuch Eines Wörterbuches Der Türk- Dialekte. – St. Petersburg, 1983.
60. Róna-Tas András. An Introduction to Turkology. – Szeged, 1991.
61. Sarı İsa. “Modern Türk Dillerinin Eş Zamanlı Tasnifi ve Tarihsel Yönleri”, Dil Araştırmaları, Sayı: 12, Bahar 2013, 221-257.
62. Serebrennikov Boris Aleksandroviç, Gadjiyeva, N. Z. Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihi Grameri. – Ankara: TDK Yay., 2011.
63. Севортян, Э. В. Этимологический словарь тюркских языков. Общетюркские и межтюркские основы на гласные/ АН СССР.Ин-т языкознания.-М.:Наука,1974.
64. Schönig Claus. “The Internal Division of Modern Turkic and Its Historical Implications”, Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, Vol. 52 (1), 1999, pp. 63-95, (Çeviren: İsa Sarı).
65. Sodiqov Qosimjon. Eski O‘zbek Yozma Adabiy Tili. – Toshkent: Akademnashr, 2021.
66. Strahlenberg Johann. Das Nord und Ostliche Theil von Europa und Asia. Studia Uralo-Altaica: 8, Szeged: 2, 1975.
67. Şerbak Aleksandr Mixaylovich. Sravnitel'naya Fonetika Tyurkskih Yazıkov.-Leningrad, 1970.
68. Tavkul Ufuk. Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü. – Ankara: TDK Yay., 2000.
69. Tekin Talat. “Türkçe /ş/, Çuvaşça /s/ ve Moğolca /ç/”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 1986, 71-75.
70. Tekin Talat. Tuna Bulgarı ve Dilleri. – Ankara: TDK Yay., 1987.
71. Tekin Talat. Volga Bulgar Kitabeleri ve Volga Bulgarcası. – Ankara: TDK Yay., 1988.
72. Tekin Talat. Türk Dil ve Dialektlerinin Yeni Bir Tasnifi, Erdem 5, Sayı 13, 1989, 141-168
73. Tekin Talat. Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler. – Ankara: TDAD: 13, 1995.
74. Tekin Talat. Makaleler 1 Altayistik. – Ankara: Grafiker Yayınları, 2003.
75. Tekin Talat. Makaleler 3 Çağdaş Türk Dilleri (Haz.: E. Yılmaz, N. Demir). – Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
76. Tekin Talat. Orhon Yazıtları. – Ankara: TDK Yay., 2010.
77. Tekin Talat. Orhon Yazıtları. – Ankara: TDK Yayınları, 2020.
78. Toyçiboyev Basim. O‘zbek Tili Tarihiy Fonetikasi. – Toshkent: O‘qituvchi Nashriyoti, 1990.
79. Tuna Osman Nedim. Türk Dünyası El Kitabı. – Ankara: TKAE Yayınları, 1992.
80. Timurtaş Faruk Kadri. Şeyhî'nin Husrev ü Şîrin'i.-İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1980
81. Vasilyev Yuriy Cargıstay. Türkçe-Sahaca Sözlük. – Ankara: TDK Yay., 1995.
82. Yılmaz Emine.“Talat Tekin ve Batı Türkçesi”, Talat Tekin ve Türkoloji. (Demir, N., Sarı, İ. ile birlikte). – Ankara: Nobel Yayıncılık, 2018.
83. Yüce Nuri. Mukaddimetü'l-Edeb- Harezmi Türkçesi ile Tercümeli Şuşter Nüşhası. – Ankara: TDK Yay., 1988.

**BULLETIN OF THE
INTERNATIONAL JOURNAL
“TURKOLOGICAL
RESEARCH”**

In order to implement programs and projects developed to accelerate the relationship envisaged at the summit of the Organization of Turkic States held in Samarkand, as well as to coordinate and highlight the research work carried out in the field of Turkic studies, the International Journal “Turkological Research” at Samarkand State University named after Sharof Rashidov passed the state registration. The journal is intended to publish the results of scientific research in the field of Turkic languages and dialects, the history of linguistic and literary relations of the Turkic peoples of Central Asia, the socio-cultural field. There are such headings as a young researcher, memory and our anniversaries. Articles written in Uzbek, Turkish, Russian, English and all Turkic languages are accepted.

**THE JOURNAL PUBLISHES ARTICLES
IN THE FOLLOWING AREAS:**

- ✓ History of socio-cultural relations of the Turkic peoples;
- ✓ Research of the Turkic World;
- ✓ Dialectology of Turkic languages;
- ✓ Geopolitics of the Turkic World;
- ✓ Folklore Studies;
- ✓ Comparative Linguistics and Literary Studies;
- ✓ Literary Relations and Translation Studies.

CONTACT ADDRESS:

Mailing Address:

140104, University boulevard, 15,
Samarkand, Uzbekistan,

Research Institute of Turkology under
Samarkand State University named after
Sharof Rashidov

Phone:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Email:

turkologiya.samdu@gmail.com

Website:

<https://turkologiya.samdu.uz>

REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

1. The article is presented on 8-10 pages;
2. Article structure:
 1. The text of the article should be prepared in Times News Roman font, size 14, left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm; in A4 format in 1.15 intervals.
 2. The title of the article, surname, name and patronymic of the author (authors) are indicated in full and written in capital letters.
 3. Position, academic title, place of work (study), region, republic, telephone and e-mail address of the author (authors) are indicated in full.
 4. The abstract should consist of a brief content and importance of the article, results.
 5. At the beginning of each article, there should be an annotation in Uzbek, Turkish and English.
 6. The abstract should be no more than 120-150 words.
 7. At the bottom of the abstract, 7-10 keywords should be given that illuminate the content of the article.
 8. The article should be prepared in the following form:
 - a) Introduction;
 - b) Main part;
 - c) Results and Discussions;
 - d) Conclusions;
 - e) List of literature (References) – in alphabetical order;
 - f) Citations are given in brackets in the form of the author's surname - date of publication - page (Muminov, 2020: 25);
 - g) Figures, drawings, tables, diagrams are designated in Arabic numerals as "Figure". Signs or pointers are placed under the figure, in the next line, in the middle and highlighted in bold.
3. The author(s) are responsible for the scientific validity, reliability and plagiarism of the information and evidence presented in the article;
4. Articles will be considered. The journal publishes only articles recommended by experts;
5. Articles not requested will not be published and will not be returned to the authors;
6. Only 1 article of the author is published in 1 issue of the journal.

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO JURNALINING AXBOROT XATI

Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy-ma’rifiy, ilmfanni rivojlantirishga qaratilgan siyosat, Turkiy Davlatlar Tashkilotining Samarqanda o‘tkazilgan sammitida ko‘zda tutilgan o‘zaro aloqalarni jadallashtirish bo‘yicha ishlab chiqilgan dastur va loyihalarni amalga oshirish hamda turkologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish va yoritish maqsadida Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetida “**Turkologik tadqiqotlar**” xalqaro jurnali ta’sis etildi. Jurnal turkiy til va shevalar, Markaziy Osiyo turkiy xalqlari lisoniy va adabiy aloqalari tarixi, ijtimoiy-madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalarini e’lon qilishga mo’ljallangan. Jurnalda *muharrir minbari, tadqiqotlar, ilmiy axborot, taqriz va e’tirof, ilmiy anjuman, yosh tadqiqotchi, xotira, yubilyarlarimiz* kabi ruknlar mavjud. O‘zbek, turk, rus, ingliz va barcha turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi.

JURNAL QUYIDAGI YO‘NALISHLARDAGI MAQOLALARNI NASHR QILADI:

- ✓ Turkiy xalqlarning ijtimoiy-madaniy aloqalari tarixi;
- ✓ Turk dunyosi tadqiqotlari;
- ✓ Turkiy tillar dialektologiyasi;
- ✓ Turk dunyosi geopolitikasi;
- ✓ Folklorshunoslik;
- ✓ Qiyosiy tilshunoslik va adabiyotshunoslik;
- ✓ Adabiy aloqalar va tarjimashunoslik.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Pochta manzili:

140104, Universitet xiyoboni, 15-uy,
Samarqand, O‘zbekiston,
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti huzuridagi
Turkologiya ilmiy-tadqiqot instituti

Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Elektron pocha:

turkologiya.samdu@gmail.com

Veb-sayt:

<https://turkologiya.samdu.uz>

MAQOLALARGA QO‘YILADIGAN TALABLAR:

- Maqola 8-10 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
 1. Maqola matni Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, chap: 3 sm, o‘ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm; 1,15 intervalda, A4 shaklida tayyorlanishi lozim.
 2. Maqola sarlavhasi, muallif(lar)ning familiyasi, ismi va otasmi to‘liq holatda katta harflar bilan yozilishi kerak.
 3. Muallif(lar)ning lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o‘qish) joylari, viloyat, respublika, telefoni va e-mail adresi to‘liq keltirilishi kerak.
 4. Annotatsiya, maqolaning qisqacha mazmun va ahamiyati, natijalardan iborat bo‘lishi lozim.
 5. Har bir maqola boshida o‘zbek, turk va ingliz tillarida annotatsiya bo‘lishi lozim.
 6. Annotatsiya 120-150 so‘zdan ko‘p bo‘lmagan shaklda bo‘lishi kerak.
 7. Annotatsiyaning pastki qismida maqola mazmunini yorituvchi 7-10 ta tayanch so‘zlar keltirilishi kerak.
 8. Maqola quyidagi shaklda tayyorlanishi kerak:
 - a) Kirish (Introduction);
 - b) Asosiy qism (Main part);
 - c) Natijalar va muhokama (Results and Discussions);
 - d) Xulosalar (Conclusions);
 - e) Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi;
 - f) Havola(snoskalar)lar qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi (Mo‘minov, 2020: 25) shaklida keltiriladi;
 - g) Rasm, chizma, jadval, diagrammalar «Rasm» deb arab raqamlari bilan qayd etiladi. Belgi yoki ishoralar – rasm ostida, keyingi qatorda, o‘rtada joylashtiriladi va qoraytirilgan shrift bilan belgilanadi.
- Maqolada keltirilgan ma’lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko‘chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas’uldir;
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi;
- Tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi;
- Jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.

**БЮЛЛЕТЕНЬ
МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
"ТУРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ"**

В целях реализации программ и проектов, разработанных для ускорения взаимоотношений, предусмотренных на состоявшемся в Самарканде саммите Организации Тюркских Государств, а также координации и освещения научно-исследовательской работы, проводимой в области тюркологии, Международный журнал, Самаркандского государственного университета имени Шарофа Рашидова, «Тюркологические исследования» прошел государственную регистрацию. Журнал предназначен для публикации результатов научно-исследовательских работ в области тюркских языков и диалектов, истории языковых и литературных связей тюркских народов Средней Азии, социокультурной области. Есть такие рубрики, как молодой исследователь, память и наши юбилеи. Принимаются статьи, написанные на узбекском, турецком, русском, английском и всех тюркских языках.

**В ЖУРНАЛЕ ПУБЛИКУЮТСЯ
СТАТЬИ ПО СЛЕДУЮЩИМ
НАПРАВЛЕНИЯМ:**

- ✓ История социально-культурных отношений тюркских народов;
- ✓ Исследования тюркского мира;
- ✓ Диалектология тюркских языков;
- ✓ Геополитика тюркского мира;
- ✓ Изучение фольклора;
- ✓ Сравнительное языкознание и литературоведение;
- ✓ Литературные отношения и переводоведение.

КОНТАКТНЫЙ АДРЕС:

Почтовый адрес:

140104, Университетский бульвар,
15, город Самарканд, Узбекистан,
Научно-исследовательский
институт Тюркологии при
Самаркандском Государственном
Университете имени Шарофа
Рашидова

Телефон:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Электронная почта:

turkologiya.samdu@gmail.com

Веб-сайт:

<https://turkologiya.samdu.uz>

ТРЕБОВАНИЯ К СТАТЬЯМ:

- К публикации принимаются статьи объемом 8-10 страниц;
- Структура статьи:
 1. Текст статьи должен быть выполнен шрифтом Times News Roman, размером 14 пунктов, слева: 3 см, справа: 1,5 см, сверху и снизу: 2 см; с межстрочным интервалом 1,15, формат листа А4.
 2. Название статьи, фамилия, имя и отчество автора(ов) должны быть написаны заглавными буквами в полном регистре.
 3. Должность, ученое звание, места работы(учебы), регион, Республика, телефон и адрес электронной почты автора(ов) должны быть указаны полностью.
 4. Аннотация должна состоять из краткого содержания и важности статьи, результатов.
 5. В начале каждой статьи должна быть аннотация на узбекском, турецком и английском языках.
 6. Аннотация должна содержать не более 120-150 слов.
 7. Внизу аннотации должно быть 7-10 ключевых слов, освещающих содержание статьи.
 8. Статья должна быть подготовлена в виде:
 - a) Вступление (Introduction);
 - b) Основная часть (Main part);
 - c) Результаты и обсуждение (Results and Discussions);
 - d) Выводы (Conclusions);
 - e) Литература (References) – в алфавитном порядке
 - f) Ссылка(сноски) приводится в скобках в виде фамилии автора – дата публикации – страница (Муминов, 2020: 25);
 - g) Рисунки, чертежи, таблицы, схемы нумеруются арабскими цифрами и обозначаются как «Рисунок». Знаки или указатели размещают под рисунком, в следующей строке, посередине и выделяют жирным шрифтом.
- Автор(ы) несут ответственность за научную обоснованность, достоверность и плагиат информации и доказательств, представленных в статье;
- Статьи рецензируются. В журнале публикуются только статьи, рекомендованные экспертами;
- Нерекондованные статьи не публикуются и не возвращаются авторам;

“TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİNİN BÜLTENİ

Özbekistan Cumhuriyeti devletinin sosyal-egitimsel ve bilimsel gelişme politikasının başarılı şekilde uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla, Semerkant'ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatının zirvesinde öngörülen karşılıklı ilişkilerin hızlandırılması için geliştirilen program ve projeleri uygulamak, bilimsel çalışmaları koordine etmek, Türkoloji alanında yürütülen araştırma çalışmaları Şeraf Reşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi, Uluslararası “Türkoloji Araştırmaları” dergisini tescil etmiştir. Dergi, Türk dili ve lehçeleri, Orta Asya Türk topluluklarının dil ve edebiyat ilişkileri tarihi, sosyo-kültürel alanlardaki bilimsel ve araştırma çalışmalarının sonuçlarını yayınlamayı amaçlamaktadır. Dergimizde editör kürsüsü, araştırma, bilim dünyasından, inceleme ve tanıma, bilimsel konferans, genç araştırmacı, hatıra, yıldönümleri gibi sütunlar yer almaktadır. Özbekçe, Türkçe, Rusça, İngilizce ve tüm Türk lehçelerinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.

DERGİ AŞAĞIDAKİ ALANLARDA MAKALELER YAYINLAMAKTADIR:

- ✓ Türk Dünyasındaki sosyo-kültürel ilişkilerin tarihi;
- ✓ Türk Dünyası araştırmaları;
- ✓ Türk Lehçeleri diyalektolojisi;
- ✓ Türk Dünyasının jeopolitiği;
- ✓ Folklor çalışmaları;
- ✓ Karşılaştırmalı dilbilim ve edebiyat çalışmaları;
- ✓ Edebi ilişkiler ve çeviri çalışmaları.

İLETİŞİM ADRESİ:

Posta adresi:

140104, Üniversite Bulvarı, 15,
Semerkant şehri, Özbekistan, Şeraf
Reşidov adına Semerkant Devlet
Üniversitesine bağlı Türkoloji
Araştırmaları Enstitüsü

Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

E-posta:

turkologiya.samdu@gmail.com

İnternet sitesi:

<https://turkologiya.samdu.uz>

MAKALE YAZIM KURALLARI:

- Makale 8-10 sayfada sunulur;
- Makale'nin yapısı:
 1. Makale metni Times New Roman yazı tipinde, 14 punto büyüklükte, sol kenarından 3 cm'lik, sağ kenarından 1,5 cm'lik, üst ve alt kenarından 2 cm'lik boşluk bırakılarak, tek sütün olarak, 1,15 satır aralığında, A4 boyutunda hazırlanmalıdır.
 2. Makalenin başlığı, yazar(lar)ın soyadı, adı ve baba adı tam olarak büyük harflerle yazılmalıdır.
 3. Yazar(lar)ın pozisyonu, akademik ünvanı, çalıştığı (öğrendiği) yer, bölgesi, cumhuriyeti, telefon ve e-posta adresi eksiksiz olarak verilmeli.
 4. Özet, makalenin amacını, önemli bulgularını ve sonuçlarını içermelidir.
 5. Her makalenin başında Özbekçe, Türkçe ve İngilizce özet bulunmalıdır.
 6. Özet, 120-150 sözcüğü geçmeyecek şekilde yazılmalıdır.
 7. Özeti alt kısmında makalenin içeriğini tanımlayacak en az 7, en fazla 10 anahtar kelimeye yer verilmelidir.
 8. Makale, aşağıdaki formatda hazırlanmalıdır:
 - a) Giriş (Introduction);
 - b) Ana bölüm (Main part);
 - c) Sonuçlar ve tartışma (Results and Discussions);
 - d) Sonuçlar (Conclusions);
 - e) Kaynakça (References) alfabetik olarak sıralanmalıdır;
 - f) Bağlantılar (dipnotlar) yazarın soyadı - yayın tarihi - sayfa şeklinde parantez içinde verilecektir (Muminov, 2020: 25);
 - g) Resim, çizim, tablo, diyagramlar "Resim" olarak Arap rakamları ile kaydedilir. İşaretler resmin altına, bir sonraki satıra, ortaya yerleştirilir ve koyu yazılır.
- Makalede sunulan bilgi ve kanıtların bilimsel dayanağı, güvenilirliği ve intihalinden yazar(lar) sorumludur.
- Makaleler hakemli olacaktır. Dergide sadece uzmanlar tarafından tavsiye edilen makaleler yayımlanır.
- Talep edilmeyen yazılar yayınlanmayacak ve yazarlarına iade edilmeyecektir.
- Derginin 1 sayısında yazarın sadece 1 makalesi yer alacaktır.

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL
RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL
DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Muharrir:

Prof. J.Eltazarov

Musahhih va texnik muharrir:

R. Shokirov

ISSN 2992-9229

2023-yil 15-dekabrda tahririy-nashriyot bo‘limiga qabul qilindi.

2023-yil 25-dekabrda original-maketdan bosishga ruxsat etildi.

Qog‘oz bichimi 60x84.1/16. «Times New Roman» garniturası.

Offset qog‘ozı. Shartlı bosma tabog‘ı – 6,56.

Adadı 30 nusxa. Buyurtma № 612

SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi bosmaxonasida chop etildi.

140104, Samarqand sh., Universitet xiyoboni, 15.

ISSN 2992-9229